

Det store i det små

Knud Prange om lokalhistorie

Interview ved Peter Henningsen

Fortid og Nutid marts 2000, s. 64-74

Historien handler om mennesker, og den skrives og formidles af mennesker, men hvilke profiler er det, der gemmer sig bag historiebøgerne og museumsudstillingerne? Hvordan opfatter de deres fag og arbejdsfelt, og hvordan ser de i det hele taget på verden. I den kommende tid vil *Fortid og Nutid* søge at give en række svar på disse spørgsmål, idet vi i dette nummer tager hul på en interviewserie med personligheder fra den danske kultur- og lokalhistoriske verden. Seriens første gæst er den mangeårige leder af Lokalhistorisk Afdeling ved Københavns Universitet, Knud Prange, som vi har stillet en række spørgsmål om lokalhistoriens fortid og fremtid. Dette er så meget mere aktuelt, som Lokalhistorisk Afdeling står over for at skulle nedlægges, når Prange går på pension i sommeren 2000.

Knud Prange, f. 1930, mag. art., arkivar ved landsarkivet i Viborg 1957-68 og ved Landsarkivet for Sjælland m.m. 1968-70. Fra 1970 til 2000 ansat ved Institut for Historie ved Københavns Universitet som leder af Lokalhistorisk afdeling. Har skrevet en lang række artikler og bøger om heraldiske, slægts- og lokalhistoriske emner, ligesom han 1966-75 var redaktør af *Fortid og Nutid*.

I det 20. århundrede har lokalhistorien været en vigtig og stadig voksende del af det historiske landkort. Men eksisterede der også en lokalhistorie i Danmark ved indgangen til det 20. århundrede?

Det er et godt spørgsmål. Der eksisterede nogle lokalhistoriske institutioner. Der var ét historisk-topografisk selskab for Fyn og der var ét for Jylland, som hed Jysk Selskab for Historie og Topografi. Men lokalhistorie på den måde, som vi kender det i dag, eksisterede ikke udover at der fandtes nogle byhistorier og nogle enkelte sognehistorier, men de var af en lidt anden karakter, og hele organisationsapparatet, det var totalt anderledes. Hvis man havde spurgt folk omkring år 1900 om, hvordan lokalhistorien ville udvikle sig

i de næste hundrede år, så ville ingen have haft fantasi til at forestille sig det, der er sket. På samme måde, som vi heller ikke kan forestille os, hvad der vil ske i de næste hundrede år.

Men daværende rigsarkivar A.D. Jørgensen, som i 1889, da landsarkiverne blev oprettet, kom med en vurdering af de nye landsarkivers opgaver og placering, havde dog et meget godt bud på det (før 1889 havde arkivalierne ligget ude hos myndighederne – på embedskontorerne – hvor det var svært for lokalhistorikerne at få lov til at benytte dem). Han skrev f.eks.: »*størstedelen af personalhistorien og hele den vidtløftige topografiske historie vil selvfølgelig finde deres bedste kilder i arkiverne, som vil vokse frem i de egne, hvis fortid man vil oplyse, og hvad der er af endnu større betydning: vigtige si-*

Knud Prange har været leder af Lokalthistorisk Afdeling siden afdelingens oprettelse i 1970. Til sommer går han på pension, og Institut for Historie på Københavns Universitet har besluttet at benytte lejligheden til at lukke afdelingen. Selvsagt til Knud Pranges store ærgrelse: »Instituttet har selvfølgelig ret til at lukke afdelingen, men jeg synes det er forkert, at man kæder lukningen sammen med min afgang. På den måde kommer det til at virke som om, at afdelingens eksistens har været bundet op på min ansættelse. Og det har jo ikke været tilfældet. Det har aldrig været meningen, at afdelingen skulle lukke ved min afgang. Det er noget ganske nyt« (Foto: Stig Stasig).

der af samfundslivets historiske forhold, det kirkelige liv, retsplejen og næringsvejene, landbrug og købstadsforhold, sæder og skikke osv. vil først da kunne oplyses i rigere mål og uden forudfattede meninger, når opmærksomheden rettes mod de enkelte egnes forskelligheder og nødvendigheden af at drage de lokale kilder ind under et samlet studium«. Og det var jo nogle ret fremsynede betragtninger, han her kom med.

Vil det sige at lokalhistorikerne på dette tidspunkt ikke benyttede sig af arkivalisk materiale?

Ja, de havde jo ikke muligheden for det, ganske simpelt, undtaget ved at drage rundt til embederne og spørge om de kunne få adgang til arkiverne. Det at bruge arkivalier er i det hele taget noget forholdsvis nyt. Da Holberg f.eks. skrev sin Danmark-Norges-historie havde han ikke adgang til Gehejemarkivets, det daværende Rigsarkivs, samlinger. Han måtte i stedet skrive på baggrund af, hvad der allerede var trykt, eller hvad han kunne opsnappe.¹ Selvfølgelig er der skrevet lokalhistorie også i 1700- og 1800-tallet – byhistorier og sognehistorier f.eks. – og nogle af dem er meget sjove, men vi ville nok snarere kalde dem for topografiske værker og beskrivelser end for egentlig lokalhistorie. Men det hænger altså sammen med, at man ikke dengang havde så nem en adgang til kilderne, som nu. Da pastor Wiberg f.eks. skrev sin store præstehistorie med en fortegnelse over alle præster i Danmark fra reformationen og frem, kunne han ikke benytte arkivalier. Han måtte i stedet skrive rundt til landets 1500-2000 præster og spørge dem om, hvad der lå af oplysninger i deres arkiver om tidligere præster.² Det var i det hele taget et imponerende arbejde, der blev lavet dengang.

Kan man så sige, at der skete et »boom« i lokalhistorien, da arkiverne blev oprettet i 1889?

Det vil man jo gerne tro, men der glemmer man lige et par ting. Før det første skulle arkivalierne jo først samles i de nye landsarkiver og selve arkiverne skulle jo også opføres. Det første arkiv, der blev oprettet, var Landsarkivet i Viborg og det næste var det på Sjælland, som kom et par år senere. Derefter skulle man have ordnet og sorteret alle de indkomne arkivalier og man skulle have lavet registraturer, der gjorde det muligt, at benytte dem. Den dag da arkiverne endelig lukkede deres læsesale op, gik der jo 14 dage eller lignende, før den første forsigtige, besøgende dukkede op. Og dengang var der kun nogle få hundrede besøgende årligt i modsætning til nu, hvor der kommer flere tusinde besøgende om året.

Hvornår fik folk øjnene op for arkivaliernes eksistens, og hvornår blev arkivernes materiale tilgængeligt?

Ja, det er jo svært at sige, men man kan sige, at der engang imellem sker ligesom nogen »ryk« inden for lokalhistorien, og et af de første ryk var oprettelsen af de amtshistoriske samfund, hvoraf det første var det i Ribe Amt, som oprettedes i 1902. Det var i høj grad folk fra højskolen i Askov, som stod bag. Det var en forening, som havde til formål at vække og nære interessen for lokalhistorie i amtet. Det ville man gøre ved at afholde foredrag og udflugter og udgive en amtshistorisk årbog. Og det var noget, som smittede umådeligt. I 1916 var hele landet stort set dækket af amtshistoriske samfund. Det sidste der kom til, var det i Viborg. Det skete noget senere, fordi man allerede havde ét historisk selskab for Salling og Fjends Herred.

Men i løbet af de her 15-16 år kom der amtshistoriske samfund over hele landet, som alle udgav lokalhistoriske årbøger. Og de folk, som skrev artikler til årbøgerne, byggede i høj grad på materiale fra landsarkivernes samlinger. Uden landsarkiverne kan man derfor næppe tænke sig amtssamfundenes og årbøgernes eksistens. I hvert fald ikke i den form, som de fik. Der skete med andre ord et enormt boom på dette område. Men samtidig skete der også et boom på museumsfronten. Mellem 1900 og 1920 blev der f.eks. oprettet omkring 40 nye egnshistoriske museer. Det var det første ryk.

Landet blev altså i første omgang dækket af amtshistoriske samfund og lokale egns museer. Senere igen blev der så oprettet mindre enheder. Nogle af de første er vel Topografisk-historisk Selskab for Gentofte og Søllerød med flere, men efterhånden kom der mange af den slags mindre lokalhistoriske enheder rundt omkring i landet. Det er en bevægelse, som især finder sted i løbet af 1960'erne, da man opdagede, at man lettere kunne mobilisere den lokalhistoriske interesse på denne måde. I modsætning hertil skulle de amtshistoriske samfund dække et stort område. Efter amtsomlægningen i 1970 har vi desuden fået nogle historiske selskaber, som dækker nogle områder, der ikke længere eksisterer. Jeg gad vide, hvor længe man egentlig kan blive ved med at køre med de gamle opdelinger. De er jo ikke særligt naturlige og har vel heller aldrig været det, da amtsinddelingen blot er udtryk for administrative grænser.

Samtidig med denne fragmentering af det lokalhistoriske miljø opstod en helt ny interesse, nemlig slægtshistorien. Den havde vel egentlig altid eksisteret, men nu er der efterhånden omkring 30 slægtshistoriske foreninger rundt omkring i landet, hvis medlemmer oprindeligt bare var interesseret i

at studere slægt på den måde, at man ledte efter sine forfædres data i kirkebøger og lignende. Men i dag er det noget af det mere opmuntrende, som er sket inden for de sidste 20-30 år, at slægtsforskerne ikke længere kun er interesserede i at finde navne og årstal, men også gerne vil vide, hvilket miljø, deres forfædre levede i. Og pludselig laver de altså også lokalhistorie. De kæder lokalhistorien og slægtshistorien sammen på en meget frugtbar måde.

For at vende tilbage til de amtshistoriske samfund: hvem var egentlig de lokalhistorikere, som skrev i de mange årbøger?

I dag forbinder man ofte de amtshistoriske samfund og deres årbøger med bønderne – især de grundtvigske – og med præster og skolelærere. Men her må man huske, at Danmark omkring 1900 jo var et landbrugsland. De fleste mennesker boede simpelthen på landet, og det var således helt naturligt, at det blev landboerne, der prægede disse samfund og den tids lokalhistorie. Men byerne var dog også med helt fra starten. Jeg har f.eks. haft et par studerende, som har skrevet speciale om, hvem der egentlig bidrog til de amtshistoriske samfunds årbøger. De har taget alle amtsårbøgerne fra 1902 til 1978 for hele landet og de kom frem til, at der i den periode var hen ved 4000 forskellige forfattere i alt, som havde skrevet i årbøgerne.

Det lyder jo som en voldsom folkelig bevægelse. Men de 4000 var jo fordelt over 75 år, og derfor er det måske knap så voldsomt, som man umiddelbart kunne tro. Men af de 4000 er der godt 150 forfattere, som tegner sig for godt 44 pct. af indholdet i årbøgerne. En ganske lille gruppe tog sig med andre ord af den helt store part af siderne. Og hvis man opstiller en top 12-liste vil man se, at disse 12 – ca. 0,3 pct. af

samtlig forfattere – tegner sig for mere end 12 pct. af samtlige årbøgers indhold. Hovedparten af disse forfattere var præster, skolelærere og embedsmænd – i det hele taget folk med en boglig uddannelse. Det var ikke grundtvigske bønder, som producerede flittigst til årbøgerne.

Er det almindeligt blandt nutidens slægtsforskere også at bedrive lokalhistorie, og smitter det i givet fald af på det lokale foreningsliv?

Ja, i høj grad. De to ting hænger nøje sammen, da slægtsforskerne også benytter de kilder, som lokalhistorikerne bruger. I løbet af 1930'erne og 1940'erne, men især i 1960'erne, kom de lokalhistoriske arkiver til. Man opdagede, at ét var de arkivalier, som blev opbevaret på landsarkiverne, og som stammede fra myndighederne. Noget helt andet var den form for arkivalier, som opstod lokalt, og som ikke skulle, og heller ikke blev, afleveret til landsarkiverne. Disse arkivalier var meget vigtige for at kunne beskrive lokalitetens historie. Det kunne f.eks. være den lokale fotografarkiv. Den dag, han holdt op med sin virksomhed, blev alle hans negativer og glasplader måske kørt i mergelgraven. Det var præcis sådan noget, der fik Hans Brandt i Faaborg til at starte det første lokalhistoriske arkiv af sin art her i landet. Der er ganske vist lidt diskussion om denne sag, men man plejer at regne Brandts arkiv som det første.

Initiativet smittede og efterhånden blev der oprettet lokalarkiver alle vegne. Lokalarkiverne var simpelthen den forpost, der reddede de ting for eftertiden, som ellers ville være gået tabt. I dag er der vistnok lokalarkiver i alle landets kommuner, måske på nær 1-2 stykker. Til gengæld er der så kommuner, der har op til flere arkiver. Alene Odense kommune har vist hen ved 30 lokalhistoriske arkiver. Disse arki-

ver har samlet enorme mængder af fotografier, billeder og foreningsarkivalier. Alene den omstændighed, at de lokalhistoriske foreninger har omkring 30.000 medlemmer fortæller noget om deres betydning. Vis mig den anden videnskabskabsgrænse, som har en støttegruppe på 30.000 personer? Det er da noget, som man skal tage alvorligt.

Siden 1900 er der udkommet et væld af sognehistorier, men det er næsten altid bestemte emner, som behandles. Særligt i de ældre sognehistorier. Hvordan vil du karakterisere denne tidlige form for lokalhistorie? Hvad skrev man om?

En af de første byhistoriske bøger, som vi har, er Christen Erichsøns om Viborg by fra 1700-årene, som dog ikke er publiceret i sin helhed.³ Her skriver han med udgangspunkt i lærde citater fra Herodot og andre oldtidsskribenter, hvor mange tusind år gammel, Viborg var. Det var en meget væsentlig del af denne form for historie, at påvise det beskrevne emnes angivelige ælde, altså at Viborg var eventyrligt meget ældre, end den rent faktisk var. Så skriver han også om hvor prægtig Viborg er. Domkirken er f.eks. den smukkeste i landet – det var med andre ord en lokalpatriotisk historie. Mange af den tids topografiske forfattere var embedsmænd, som beskrev hvor galt det var gået med byen, hvor meget den var gået tilbage, efterfulgt af en opfordring til kongen om at opbølge byen til sin tidligere glørværdige tilstand. En glørværdig tilstand, som skribenten just havde oprullet i sit værk. Det spillede faktisk en meget stor rolle i den tids lokalhistorie. Også senere spillede lokalpatriotismen en meget stor rolle i denne type lokalhistorie. Det var værd at huske på fortiden, som det ofte blev fremhævet. En forfatter skriver f.eks., at hans bog bør gemmes et sikkert sted til vidnesbyrd for efterslægten. Under påvirkning af

den faghistoriske litteratur ændrede byhistorien sig dog med årene. Den blev mindre lokalpatriotisk og mere faglig.

Nogle af disse værker er rent kronologisk opdelt år for år, Kinchs store bog om Ribe f.eks. Det er år for år en skildring af, hvad der sker i Ribe.⁴ Andre tager meget håndfast på det. De deler byen op i en række emner: der er de og de offentlige bygninger, der er styret, der er brandvæsenet og der er ditten og datten. De starter ved byens grundlæggelse og fører emnet op til nutiden. Derpå starter de med det næste emne osv., således at man har en hel stribe søjler, der står ved siden af hinanden. I 1940'erne gør historikerne Albert Olsen og Johan Hvidtfeldt så opmærksom på, at denne form for historie er helt ubrugelig set fra rigshistorikerens synsvinkel. Rigshistorikerne har ingen fornøjelse af den, de kan ikke bruge den til noget. Lokalhistorien har nemlig ingen problemstillinger. Som de engelske lokalhistorikere siger: »for mange kendsgerninger og for få problemer«. Ingen spørgsmålstegn.

Men Olsen og Hvidtfeldt så gerne, at lokalhistorien skulle samle byggesten til rigshistorien. Albert Olsens synspunkt var, kort fortalt, at Danmark blev regeret oppefra, og der blev givet love og forordninger, som næsten aldrig blev efterfulgt lokalt. Hvis man altså ville vide, hvordan f.eks. bystyret havde fungeret, hvordan købmænd og håndværk havde været organiseret osv. så måtte vi have lokalstudier. Punktundersøgelser og lokalhistoriske undersøgelser og til det formål så Olsen og Hvidtfeldt gerne, at der blev oprettet et lokalhistorisk institut ved Københavns Universitet. Og det blev faktisk oprettet under 2. Verdenskrig, men det kom aldrig til at fungere, fordi Olsen måtte flygte til Sverige. I stedet blev det først oprettet i 1970, dog ikke som et institut, men som en afdeling under Historisk Institut på Køben-

havns Universitet, som nu står over for at blive nedlagt ved min afgang.

Det var altså meningen, at lokalhistorien skulle underbygge og uddybe studiet af rigshistorien, og Olsen og Hvidtfeldt havde en lang række forslag til, hvilke emner, som man skulle tage op. Og en del af dem, er faktisk også blevet taget op siden hen. Men man må jo nok sige, at den lokalhistorie som blev skrevet i denne periode var en historie om folkene i toppen. I byhistorierne var det styrets folk og eliten som blev beskrevet, i sognehistorierne var det sognestyrets folk og i det hele taget gårdmændenes historie, mens husmændene f.eks. helt blev forbigået. I byerne var det f.eks. de »gode« købmænd, der blev beskrevet i en sådan grad, at man ligefrem får indtryk af, at byerne kun bestod af købmænd, som også sad i bystyret ligesom de også styrede kirkens anliggender. De mere sociale vilkår fortoner sig derimod, mens de overordnede forhold, som f.eks. konkurrencer o. lign. oprulles. Det er en meget almindelig recept. Det er »søndagssiden«, af byens historie, som vi ser.

Sådan er det imidlertid ikke længe. Nu prøver man at få det hele med. Rige som fattige. Et godt eksempel på en sådan lokalhistorisk bog, der kommer hele vejen rundt, og som er fyldt med mennesker og liv, er Anna Rasmussens to bøger om Hylke sogn. Det er jo noget, af det bedste lokalhistorie, der er skrevet.⁵ Bøgerne om Hylke viser jo, at man ikke behøver at være født i sognet for at kunne få udbytte af et lokalhistorisk værk. Det er i øvrigt en ofte hørt misforståelse, at man kun kan have interesse i at læse lokalhistorie, hvis man er født på den pågældende lokalitet. Det svarer jo til, at man kun kan have interesse i at læse Dea Trier Mørchs *Vinterbørn*, hvis man selv er, eller har været, gravid og har ligget på en fødeafdeling! Mange af de gamle lokalhistoriske bøger var dog meget opremsende, men noget af det

gode, som er sket i nyere tid, er, at man nu forsøger at komme hele vejen rundt om samfundet, at få det hele med.

Siden 1960'erne er der da også sket en ændring i det lokale emnevalg. Det er ikke længere landbrugets historie, der er i højsædet, nok på grund af, at der er færre og færre mennesker, der lever på landet og færre og færre, der er direkte involveret i landbruget. Hertil kommer, at det kan være svært at definere, hvad lokalhistorie er. Der kommer f.eks. mange etnologiske undersøgelser, hvor man kan diskutere om det er etnologi eller lokalhistorie, der er tale om. Og hvad med de mange undersøgelser om menneskers sociale forhold, der kommer fra Socialforskningsinstituttet? De fortæller jo også om mennesker, der lever i lokalmiljøer? Er det så også lokalhistorie – eller er det samtidshistorie eller samfundsforskning? Det samme gør sig gældende med eksempelvis Landbohistorisk Selskab, der udgiver mange bøger om landbohistorie. Mange af disse bøger er forankret i et lokalmiljø og skildrer en enkelt lokalitets historie. Er det så landbohistorie eller lokalhistorie? Når en historiker skriver en disputats om Københavns industrialisering, er det så lokalhistorie eller er det industrihistorie? Jeg synes det er lidt ligegyldigt, hvad man kalder det. Der har aldrig været noget frugtbart i at grave grøfter.

Hvem var de første faguddannede historikere, som begyndte at tage lokalhistorien alvorligt og selv bedrive lokalhistorie?

Jo, allerede A.D. Jørgensen anerkendte jo dette arbejde, og selvom han ikke var uddannet historiker og stod lidt for sig selv i det faghistoriske miljø i Danmark, så endte han dog som rigsarkivar. På A.D. Jørgensens tid omkring 1900 var der jo næsten ingen faguddannede historikere i Danmark og de

der var sad alle sammen i København. Men på de nyoprettede landsarkiver blev der ansat uddannede historikere og derved spredte historikerne sig langsomt ud i landsdelene. Ganske vist ikke mange, men alligevel. Og på de nye arkiver var det jo oplagt at bedrive lokalhistorie, da man jo sad dør om dør med arkivalierne. Også historikere som Mackeprang og Peter Munch benyttede sig af lokalhistoriske arkivalier i deres disputater om det danske købstadsstyre, selvom man vel næppe ville kalde det for egentlig lokalhistorie.⁶ Erik Arup mente også, at lokalhistorien var vigtig og hævdede, at historie i folkeskolen burde blive til en slags lokalhistorie og han byggede selv i høj grad sin forskning på lokale undersøgelser.⁷ Efterhånden bredte det sig så. Jeg tror i hvert fald ikke, at Arup havde noget »problem« med lokalhistorikere og det samme gjaldt også Albert Olsen. Han lagde jo netop vægt på, at lokalhistorien skulle bruges som byggesten til rigshistorien.

Det var i det hele taget et almindeligt synspunkt blandt faguddannede historikere i 1940'erne, at lokalhistorien ikke havde nogen selvstændig værdi. Den skulle udelukkende fungere som byggesten til rigshistorien, og det er jo i grunden et mærkværdigt synspunkt, så længe at så mange mennesker ude omkring har meget glæde ud af lokalhistorie, og føler at de får et rigere liv ved det. Har det ingen værdi? Det griber i virkeligheden ind i en problemstilling, som ofte er blevet drøftet af historikerne: hvad er relevant og hvad er ikke relevant. En diskussion, jeg betragter som absurd. Det er mig ufatteligt, at nogen i dag kan hævde den slags synspunkter. Alle har glæde af at kende til fortiden, og selvom man siger, at man ikke kan lære af fortiden, hvad er så et menneske uden historie? Det er jo som et menneske uden hukkommelse – et menneske, der ikke hvem det er.

Kan man sige, at der blandt de faguddannede historikere ikke er særligt meget prestige forbundet med at bedrive lokalhistorie, og at man betragter det som et felt for amatører?

Ja, det kan man måske godt sige. Og det er egentlig lidt pudsigt, når man tænker på, hvor mange læsere der faktisk er til lokalhistoriske værker. Det har altid forekommet mig underligt, at man i stedet for at skrive noget, der bliver læst af 100-200, ja måske flere tusinde mennesker, hellere vil skrive noget, der kun bliver læst af 10 kolleger. I det hele taget må man ikke kaste vrag på at popularisere historien og overlade dette til journalisterne. Det er alt for vigtigt et område at overlade til journalister.

Her har Palle O. Christiansen fat i noget meget centralt, når han et sted skriver, at *»vor skriftlige fremstilling af fortiden nok har et videnskabeligt formål, men at den samtidig – ligesom al anden litteratur – har mulighed for at gøre os klogere på det liv, vi lever her og nu og dermed måske ruste os blot en lille smule bedre på vor vej ind i fremtiden. Dette gælder også vor evne til at forholde os til politiske forandringer«*.⁸ Vi må derfor ikke svigte vor samfundsmæssige opgave, men bidrage til at befolkningen som helhed, får en forståelse for historien og for de historiske forandringer. Popularisering er med andre ord et vigtigt aspekt ved historikerens virke. Heldigvis er man også begyndt at gøre mere ud af formidling, også på universiteterne. Man skal forstå, hvad man skriver og ikke sylte det ind i en masse uforståelige fremmedord, som man måske ikke selv ved præcist hvad betyder.

Jeg har en lærd kollega, som jeg havde med til et nordisk lokalhistorisk seminar, og ham skulle jeg bl.a. præsentere for en nordmand. Jeg præsenterede ham derfor som en af Danmarks fornemste lokalhistorikere. Det

blev han noget betuttet over, men han havde rent faktisk lige skrevet et stort bind af en byhistorie, som var et ganske fremragende lokalhistorisk arbejde. Jeg kunne ikke stå for chancen for at drille ham en lille smule. Men de professionelles forhold til lokalhistorien er lidt ambivalent, for der er rent faktisk en meget gammel tradition for, at universitetsfolk har skrevet lokalhistorie: Sven Henningsen har skrevet om Saksøbings historie, Georg Nørregaard har skrevet om Nykøbing Falster, Karl-Erik Frandsen har skrevet om Københavns og Roskildes historie, Jens Engberg har skrevet om Aarhus bys historie og de ti store bind om Odense bys historie er i høj grad skrevet af de lokale arkiv-, museums- og universitetsfolk.

Tror du at det er noget, som de faguddannede gør af veneration for lokalhistorien?

Ja, for dem der skriver om deres fødeby må det vist være tilfældet. Man ser jo ofte, at hvis studerende f.eks. vil skrive speciale om fæstebøndernes forhold eller lignende, så er hele Danmark jo en stor mundfuld at tage op. Og hvad gør man så? Jo, man vælger den egn, hvor man selv kommer fra og skriver om den. Og det er jo også ret naturligt. Man kender det hele på forhånd, således at der er en masse ting og sager, som man ikke behøver at sætte sig ind i. Og så kan det jo endelig også være, at man kan lide egnen. Andre bruger lokalstudiet som afsæt for punktstudier, der skal belyse landsdækkende forhold.

Men i det hele taget har lokalhistorien i Danmark en meget forskellig status fra f.eks. Norge og Finland. Disse to lande indgik jo i andre nationer og derfor havde man ikke her nogen rigs- eller nationshistorie at skrive. Det betød at man i stedet dyrkede det lokale og lokalhistorien som en slags

kultur- og nationalitetsværn. Herved fik lokalhistorien meget stærke rødder i disse lande og det er man så fortsat med, også efter selvstændigheden. Det er f.eks. meget sigende, at da Finland skulle afgive Karelen til Rusland sørgede man for, at få skrevet så mange sognehistorier som overhovedet muligt om de egne, der skulle afstås. Det skulle bevares og den viden, der eksisterede om Karelen, skulle »med hjem« til Finland, da man evakuerede folk fra området.

Også i Sverige har man en stærk professionel tradition for lokalhistorie – flere svenske byhistorier er f.eks. disputater. Her kan jeg mærke, når jeg mødes med nordiske kolleger, at Danmark virkelig er sakket bagud. Når vi på disse nordiske møder drøfter forholdet mellem rigshistorie og lokalhistorie føler de andre ofte, at vi i Danmark står i en slags forsvarsposition, hvor vi skal retfærdiggøre vor eksistens. Vi skal forsvare, hvorfor lokalhistorie er vigtigt. Hertil siger de andre: jamen er det ikke snart på tide, at det er rigshistorikerne, der skal til at forklare det, de laver og hvorfor dette her tilfældige rige med dets tilfældige grænser er en passende ramme for historisk forskning. Danmark i sin nuværende udstrækning har jo kun set sådan ud siden 1920 og vi ser f.eks. Danmarkshistorier, som slet ikke behandler Slesvigs forhold. Slesvig betragtes med andre ord ikke som en del af Danmark.

Har der været nogen interaktion mellem f.eks. lokalhistorie og etnologi i Danmark eller betragtes det som to særskilte discipliner?

Etnologerne beskæftigede sig jo ikke blot med de ydre ting og sager, men havde en langt mere åben måde at gå til værks på. Her beskæftigede man sig også med underklassen, med dagliglivet, med det åndelige og det mate-

rielle. De har bygget videre på en gammel tradition for studiet af dagliglivet, som f.eks. Troels-Lund studerede det, og det er en retning som har passet fint til mange lokalhistorikers interesser. Lokalhistorien har jo også udviklet sig i trit med den øvrige udvikling i historiefaget. Hverdagshistorie og mentalitetshistorie har også vundet ind her, og egentlig kan man sige, at det er emner, som allerede den meget gamle lokalhistorie fra 17- og 1800-tallet bar i sig – ganske vist på en ufuldkommen måde.

Inspirationen fra nabofag er virkelig vigtig, hvis faget fortsat skal udvikles. Den norske historiker Kåre Lunden har f.eks. sagt, at hvis man inden for kvægbruget har rendyrket en race så længe, at den begynder at give en ringere ydelse, så skal man indforskrive noget kvæg fra en anden race og lave en ny blandingsrace, så stiger produktionen. Og han siger bl.a., at hvis historikerne skal opnå noget, så skal de f.eks. indforskrive nogen etnologer, således at man kan få nogle nye synspunkter ind i faget. Og det har påvirket lokalhistorien – bevidst eller ubevidst.

Du har på et tidspunkt skrevet, at »kun sært konservative gemytter ville i de andre nordiske lande finde på at sætte spørgsmålstegn ved det samfundsrelevante i lokalhistorisk forskning og aktivitet i det hele taget«? Siger du hermed mellem linierne, at der sættes et sådant spørgsmålstegn herhjemme?

Ja, det er jo en god tolkning af det, jeg har skrevet, og den er nok ikke helt forkert.⁹ Selvom der nok ikke er mange historikere, der mener, at lokalhistorien er ligegyldig, så er der dog også dem som mener, at historiens eneste opgave er at beskrive samfundsudviklingen i de sidste 150 år. I givet fald ville det betyde, at vi skulle lade den ældre historie ligge og f.eks. overlade

den til journalisterne – og det går jo slet ikke. Deres baggrundsviden er alt for lemfældig. Vi kan ikke lade Danmarkshistorien før 1800 ligge.

Kan man sige, at de opgaver som lokalhistorien stillede sig selv ved begyndelsen af det 20. århundrede faktisk er de samme her ved indgangen til et nyt århundrede?

Ja, men der er også kommet nye temaer til, f.eks. kvindehistorie, mentalitetshistorie og de fattiges og de undertryktes historie bare for at tage nogle eksempler. De er kommet til i løbet af den sidste generation, og det er emner som f.eks. Ludvig Holberg aldrig ville kunnet havet forestillet sig skulle være historiske temaer. På samme måde kan vi umuligt forestille os, hvordan lokalhistorien vil udvikle sig i det kommende århundrede. Det kan godt være at vi tror, at vi har dækket hele spektret, men det ville dog være mærkeligt, at vi skulle have opfundet alting lige præcis ved indgangen til et nyt årtusind.

Men der kommer jo også nye teknikker og metoder til. F.eks. en naturvidenskabelig metode som dendrokronologi. Det spiller en enorm rolle, at man lige pludselig kan datere ting og det ikke kun med kulstof 14-metoden, som har en stor indbygget usikkerhed. Nu kan vi f.eks. sige, at Dannevirke er opført af træ, der er fældet det og det år og så færdig punktum. Det er et fabelagtigt hjælpemiddel for en historiker og den slags nye ting kan jo pludselig dukke op. Men der er nogle arbejdsopgaver, som nu er »in«, og som sikkert også vil fortsætte med at være det i fremtiden, f.eks. sådan noget som at studere, hvordan mennesker har levet og hvordan deres udvikling har været på lige præcis denne eller hin enkelte lokalitet. Det går vist aldrig af mode. Det kræver desuden gode idéer at skabe nye former for forskning og gode

idéer, det er jo sådan noget, som man næsten ikke kan undervise i. Det kræver gode idéer at skrive god og spændende historie – også god lokalhistorie.

Men i det hele taget kan jeg ikke forestille mig, at lokalhistorie nogen sinde kan blive passé. Der står jo flere tusinder af mennesker parat til at dyrke den og i form af punktstudier er den ganske enkelt helt uundværlig. Bøger som Alex Wittendorffs *Alvej og Kongevej*, Thorkild Kjærgaards *Den danske revolution* og Claus Bjørns *Bonde Herremænd Konge* trækker f.eks. umådeligt meget på lokalhistoriske undersøgelser. Såvel lokalhistorie som slægtshistorie har så mange udøvere, at de to genrer også i de næste mange år vil stå stærkt. Lokalhistoriens udvikling i det 20. århundrede har nærmest været eksplosiv og det er nok en af de genrer, som har haft den største vækst. Både med hensyn til de institutioner, som er oprettet, med hensyn til det antal mennesker, som er involveret i lokalhistorie og med hensyn til den litterære produktion, som finder sted. Det er et af de virkelig store vækstområder i dansk historie. Derfor ærgrer det mig også meget, at Københavns Universitet ikke har satset mere på at samle op på dette område, samt at man ikke i højere grad støtter det med vejledning, rådgivning, bogproduktion, foredrag osv.

Hvordan ser du fremtidens lokalhistorie og hvilke emner tror du bliver taget op af lokalhistorien i løbet af det nye århundrede?

Jeg tror, at »den grønne bølge« som startede allerede i 1960'erne og som betød, at man samlede sig om det nære, var imod EF og EU, genoprettede gadestævner og gadekær og den slags i landsbyerne, vil blive yderligere forstærket i de kommende år. Her bruger man lokalhistorien som kulturværn. I en situation hvor man går ind i et regionernes Europa, eller hvad man

nu vil kalde det, da kan man godt få brug for at besinde sig på sin lokale arv, hvad enten det så er den danske eller den fynske eller det er en endnu mindre enhed. Det tror jeg vil betyde noget. Med hensyn til det rent faglige tror jeg, at sådan noget som sammenlignende lokalhistorie vil vinde frem. Her er vi bagefter i Danmark, mens man i Norge og Sverige er noget længere fremme. I den sammenlignende lokalhistorie tager man f.eks. to sogne eller to byer, som tilsyneladende ligner hinanden, men hvor forholdene alligevel er forskellige, og så undersøger man hvorfor. Det kan f.eks. gøre folk på stedet mere bevidste om, hvorfor deres lokalitet er som den er, og det kan gøre fagfolk mere bevidste om udviklinger af historisk art – også på nationalt plan. Her tror jeg, at der er en stor faglig viden og erfaring at hente. Såvel fagligt som kulturelt er jeg overbevist om, at lokalhistorien vil trives og have det godt i lang tid fremover.

Noter:

1. Ludvig Holberg: *Dannemarks Riges Historie* 1-3, 1732-35.
2. S.V. Wiberg: *Personalhistoriske, statistiske og genealogiske Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie*, 1870-71.
3. Christen Erichson: *Viborg Bys Beskrivelse*, 1727.
4. J. Kinch: *Ribe Bys Historie og Beskrivelse*, 1869-81.
5. Anna Rasmussen: *Hylke sogn i det attende århundrede*, 1980 og *Hylke sogn i det nittende århundrede*, 1985.
6. M. Mackeprang: *Dansk Købstadsstyrelse fra Valdemar Sejr til Kristian IV*, 1900; Peter Munch: *Købstadsstyrelsen i Danmark fra Kristian IV's Tid til det 18. Aarhundredes Midte (1619-1745)*, Kbh. 1900.
7. Aksel E. Christensen: *Erik Arup, Fortid og Nutid*, bd. 20, 1959, s. 385.
8. Palle O. Christiansen: *At tænke med fortiden. Om historisk forandring og kulturel forståelse af et forandringernes Europa, 1066. Tidsskrift for Historie* nr. 1, 1999, s. 4.
9. Knud Prange: *Trend eller traume? Lokalhistorisk afdeling i det næste sekel*, Tekst og Teser nr 4, 1999, Arbejdspapirer fra Institut for Historie, Københavns Universitet, s. 9.